

Lapsiasiavaltuutetun lausunto osallisuustyöryhmän vammaispalvelulainsäädännön uudistusta koskevista ehdotuksista

Viite: VN/12528/2019

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi osallisuustyöryhmän raporttia yleissopimuksen näkökulmasta.

Lausunto jätetty lausuntopalvelu.fi kautta 11.2.2021.

Osallisuustyöryhmän raportin keskeinen sisältö

Raportissa on nostettu esiin vammaisen lapsen riski jäädä ulkopuoliseksi oman elämänsä tavoitteiden ja tarpeiden selvittämisessä sekä palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Raportissa ehdotetaan vammaisten henkilöiden osallisuutta turvaavia muutoksia lainsäädäntöön. Työryhmän työskentelyn pohjana oli vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistusta koskenut, keväällä 2019 rauennut hallituksen esitys (HE 159/2018).

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää osallisuustyöryhmän raporttia vammaisten henkilöiden osallisuuden turvaamisesta vammaispalveluissa (jäljempänä raportti) onnistuneena lapsen oikeuksien huomioimisen kannalta. Lapsen oikeudet on otettu hyvin huomioon, ja raportissa ehdotetuilla lainsäädännön muutoksilla olisi myönteinen vaikutus lasten näkemyksiä ja osallisuutta kunnioittavaan ilmapiiriin. Raportissa käsitellään palveluprosessiin liittyviä pykäläehdotuksia, eikä siinä avata erikseen lapsivaikutusten arviointia tai lapsen oikeuksien sopimuksen asettamia edellytyksiä lainsäädännölle. Sen sijaan raportin pohjana ollutta, rauennutta hallituksen esitystä vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistuksesta, raportin ohella tarkastellessa käy ilmi, että rauenneessa ehdotuksessa on huomioitu lapsen oikeuksien sopimus sekä tehty lapsivaikutusten arviointia.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan on erinomaista, että raportissa viitataan useampaan lapsen oikeuksien sopimuksen kohtaan, kuin sen 2 ja 23 artikloihin. YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut, että sopimuksen täytäntöönpano vammaisten lasten osalta ei voi olla pelkästään kyseisten artiklojen varassa.¹ Lapsiasiavaltuutettu kaipaa kuitenkin selvennystä siihen, miksi ehdotetun vammaispalvelulain 1 §:n 4 momentin säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 26) on viitattu lapsen oikeuksien sopimuksen 5, 6 ja 30 artikloihin. Artiklojen sisältöä ehdotetun 1 §:n kontekstissa voisi olla tarkoituksenmukaista hieman avata, jottei jää epäselväksi, miten lapsen palveluiden riittävyttä ja laatua pitäisi tulkita juuri kyseisten artiklojen valossa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että perusteluissa avattaisiin sitä, mitä ehdotetun vammaispalvelulain 1 §:ssä mainittu itsenäinen elämä lasten osalta tarkoittaa. Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on yleiskommentissaan itsenäisestä elämästä painottanut, että lasten osalta itsenäisen elämisen ja yhteisöön kuulumisen oikeuden ydin merkitsee oikeutta kasvaa perheessä.² Lisäksi viranomaisten tulisi kiinnittää huomiota vammaisen lapsen perheen tarpeisiin lapsen itsenäisen elämän tukemisessa.³ Vammaisen nuoren itsenäisyyden tukeminen voi edellyttää viranomaisilta innovatiivisia lähestymistapoja tuen tarjoamisessa; teini-ikäiselle voi vapaa-ajan vietossa ystävien kanssa olla mieluisampaa ulkopuolisen tuen saaminen tai itsenäisyyttä tukevien apuvälineiden käyttö huoltajan läsnäolon sijasta.⁴

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukainen oikeus osallisuuteen sekä oikeus ilmaista mielipiteensä vapaasti on huomioitu kiitettävästi raportissa, jossa viitataan myös lapsen oikeuksien komitean edellyttämiin, muihin kuin kielellisiin viestintätapoihin (esim. s. 30-31). Lapsiasiavaltuutettu pitääkin lapsen onnistuneen osallistamisen kannalta tärkeänä, että raportissa huomioidaan sekä erilaiset kommunikoinnin keinot että lapsen kuulemisen paikkaan liittyvät näkökohdat. Myös lapsen oikeuksien komitea on painottanut sopivan ympäristön merkitystä lapsen kuulemisessa: ympäristön ollessa *pelottava, torjuva, piittaamaton tai epäsoviva* ei lapsen kuuleminen onnistu kunnolla.⁵

Lapsen oikeuksien komitea on esittänyt, että vammaisten lasten osallisuutta edistäisi, jos lapsilla olisi *edustus erilaisissa elimissä, kuten esimerkiksi parlamenteissa, komiteoissa ja muissa*

¹ CRC/C/GC/9, s. 3 kohta 5.

² CRPD/C/GC/5, s. 8 kohta 37.

³ CRPD/C/GC/5, s. 13 kohta 67.

⁴ CRPD/C/GC/5, s. 14 kohta 76.

⁵ CRC/C/GC/12, s. 10 kohta 34.

*organisaatioissa, joissa he voivat ilmaista mielipiteensä heitä koskevista päätöksistä sekä lapsina yleensä että erityisesti vammaisina lapsina.*⁶ Täten esimerkiksi vammaisten lasten edustus kunnan vammaisneuvostossa tukisi lasten osallisuutta ryhmänä. Myös vammaisten lasten edustus kunnan nuorisovaltuustossa vahvistaisi osallisuutta sekä alleviivaisi sitä, että lapset on olennaista nähdä ensisijaisesti lapsina, ei vain vammaisina lapsina.

Lapsiasiavaltuutettu pitää kehitysvaiheen huomioimista iän ohella tärkeänä lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Lapsen oikeuksien komitea on tutkimuksiin pohjaten painottanut sitä, ettei lapsen ikä yksin ratkaise lapsen näkemyksen merkitystä: *niin tiedot, kokemus, ympäristö, sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset kuin tarjolla oleva tukikin vaikuttavat siihen, miten lapsen valmiudet muodostaa näkemyksiä kehittyvät.*⁷ Raportissa onkin huomioitu kattavasti lapsen kehitysvaiheen merkitys (esim. s. 18 ja 31), mutta lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että ehdotetun vammaispalvelulain 3 §:n säännöstekstissä (s. 15) ei ole mainittu kehitysvaihetta osatekijänä siihen, millaista tukea vammaisen henkilön osallistuminen ja osallisuus edellyttävät. Kehitysvaiheen huomioiminen toki löytyy ehdotetun 3 §:n säännöskohtaisista perusteluista sekä sosiaalihuoltolain (1301/2014) 32 §:stä, johon ehdotetussa säännöstekstissä viitataan. Olisi kuitenkin syytä pohtia, tulisiko kehitysvaihe lisätä itse säännöstekstiin vammaisen henkilön edun, toimintakyvyn, iän ja elämäntilanteen rinnalle tuen muotoa määrittäväksi tekijäksi? Kehitysvaiheen merkitystä alleviivaamalla painotettaisiin lapsen näkemyksien arviointia tapauskohtaisesti ja toisaalta se korostaa lapsen kehittyviä valmiuksia sekä vammaisen lapsen kohdalla hänen henkilökohtaista kehitystään. Myös vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on painottanut lapsen kehittyvien kykyjen huomioinnin olevan kriittistä.⁸ Vammaisen henkilön itsenäisen toimijuuden kunnioittaminen korostuisi entisestään, mikäli 3 §:n perusteluissa mainitut omat valinnat (s. 27) lisätäisiin myös säädöstekstiin.

Jyväskylässä 11.2.2021

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies

⁶ CRC/C/GC/9, s. 8-9 kohta 32.

⁷ CRC/C/GC/12, s. 10 kohta 29.

⁸ CRPD/C/GC/5, s. 14 kohta 75.